

УДК: 343.9.02:336:347.73:351.862.4:351.746.1"364"

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.18>

ВПЛИВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ ЯК СКЛАДОВУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Расюк Е.,

головний оперуповноважений

сектору стратегічного аналізу

3-го управління (розвідувально-аналітичне)

Департаменту стратегічних розслідувань

Національної поліції України, підполковник поліції

кандидат юридичних наук, професор,

ORCID: 0000-0003-4065-5266

Мозоль С.,

проректор Національної академії внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор,

полковник поліції

ORCID: 0000-0002-2226-7908

Расюк Е., Мозоль С. Вплив організованої злочинності на фінансову систему як складову економічної безпеки України в умовах воєнного стану.

Економічна безпека держави є вирішальним компонентом національної безпеки держави, оскільки перемога України у розпочатій війні росії прямо залежить від: здатності захистити національні інтереси держави; спроможності державних інститутів забезпечити механізми розвитку і захисту вітчизняної економіки; можливості національної економіки розвивати процес суспільного відтворення; здібності належного фінансового забезпечення обороноздатності країни та підтримки збройних сил у відбитті збройної агресії росії; спосібності підтримки соціально-політичної стабільності суспільства. Фінансова система є однією з основних складових національної економічної безпеки, яка у сьогоднішніх умовах потерпає від організованої злочинності, що зливається з легальним бізнесом, використовує зв'язки з органами влади на найвищому рівні, опановує фінансові та промислові структури. Організована злочинність, проникаючи у сферу фінансів держави, ретельно планує свою злочинну діяльність, звертаючись до сучасних світових злочинних практик та використовуючи новітні інструменти для вчинення фінансових кримінальних правопорушень, зокрема й такі новітні технології як біометрію, штучний інтелект, блокчейн – криптовалюта (Bitcoin, Ethereum). Наукова стаття присвячена дослідженню дефініцій, категорій, понять щодо фінансових кримінальних правопорушень та злочинності у сфері фінансів, які неоднозначно тлумачаться серед правоохоронних органів держави, що не мають єдиного спільного бачення вирішення цієї проблеми. Розкривається класифікація кримінальних правопорушень, що складають структуру злочинності у сфері фінансів. Висвітлено окремі складові кримінологічної характеристики фінансових кримінальних правопорушень, зокрема акцентовано увагу на їх вчинення організованими групами та злочинними організаціями, а, також, розкрито негативні тенденції щодо виявлення, розкриття, розслідування таких кримінальних проступків і злочинів й особливий вплив на них організованої злочинності. Особливо у статті акцент ставиться на підвищеній суспільній небезпеці вчинених кримінальних правопорушень організованими групами та злочинними організаціями, а, також, на проблемних питаннях запобігання і протидії ним суб'єктами, що мають здійснювати таку діяльність. Насамкінець, окреслено основні напрями запобігання і протидії злочинності у сфері фінансів, зокрема організованої, на загальнодержавному й міжвідомчому (правоохоронні органи) рівнях.

Ключові слова: фінансове розслідування, фінансове кримінальне правопорушення, злочинність у сфері фінансів, злочинність у сфері господарської діяльності, організовані форми шахрай-

ства з фінансовими ресурсами, організовані групи і злочинні організації, напрями запобігання і протидії злочинності у сфері фінансів.

Rasiuk E., Mozol S. The impact of organized crime on the financial system as a component of Ukraine's economic security under martial law.

The economic security of the state is a crucial component of the national security of the state, since Ukraine's victory in the war launched by Russia directly depends on: the ability to protect the national interests of the state; the ability of state institutions to provide mechanisms for the development and protection of the national economy; the ability of the national economy to develop the process of social reproduction; the ability to properly financially support the country's defense capabilities and support the armed forces in repelling Russia's armed aggression; the ability to maintain the socio-political stability of society. The financial system is one of the main components of national economic security, which in today's conditions suffers from organized crime, which merges with legal business, uses ties with government bodies at the highest level, and takes control of financial and industrial structures. Organized crime, penetrating the sphere of state finances, carefully plans its criminal activities, turning to modern global criminal practices and using the latest tools to commit financial criminal offenses, including such new technologies as biometrics, artificial intelligence, blockchain – cryptocurrency (Bitcoin, Ethereum). The scientific article is devoted to the study of definitions, categories, concepts of financial criminal offenses and crime in the financial sphere, which are ambiguously interpreted among the law enforcement agencies of the state, which do not have a single common vision of solving this problem. The classification of criminal offenses that make up the structure of crime in the financial sphere is revealed. The individual components of the criminological characteristics of financial criminal offenses are highlighted, in particular, attention is focused on their commission by organized groups and criminal organizations, and also negative trends in the detection, disclosure, investigation of such criminal offenses and crimes and the special influence of organized crime on them are revealed. The article especially emphasizes the increased social danger of criminal offenses committed by organized groups and criminal organizations, as well as the problematic issues of preventing and countering them by entities that are supposed to carry out such activities. Finally, the main directions of preventing and combating financial crime, in particular organized crime, at the national and interdepartmental (law enforcement) levels are outlined.

Key words: financial investigation, financial criminal offense, financial crime, economic crime, organized forms of fraud with financial resources, organized groups and criminal organizations, directions for preventing and combating financial crime.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна росії проти України завдає непоправних збитків економіці нашої країни, особливо її фінансовій складовій. Сьогодні економічна діяльність на значній території держави практично неможлива через тимчасову окупацію частин Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської областей та замінованість українських земель. До прикладу, ситуація з сільськогосподарськими землями на таких територіях, що є найбільш привабливими для аграріїв щодо врожайності, де посівна кампанія зернових і збір урожаю неможливий, а Україна, як один із найбільших у світі експортерів зерна, несе фінансові втрати. Деякі галузі (авіаційна, морська, річкова, автомобільні перевезення та галузі, де неможлива онлайн робота) зазнали значних збитків або зовсім зруйновані, і, як наслідок, окремі сфери економіки стали привабливими для організованої злочинності, що спровокувало вчинення серйозних кримінальних правопорушень організованими групами та злочинними організаціями, які завдали значної шкоди фінансовій системі. Нинішній організаційно-управлінський курс у державі, спрямований на типові програмно макроекономічні коригування, не дозволить нашій країні вийти з економічної кризи, зокрема фінансової, оскільки при значній міжнародній фінансовій допомозі не враховані виклики, які несе собою організована злочинність, зокрема транснаціональна. Фінансова система почала визнавати колосальний характер понесених збитків за більш як 3,5 роки війни, незважаючи на системне надходження грошових потоків із дружніх до України країн, а також, не належним чином ставиться до прогнозування очікуваних збитків у подальшому та оцінки впливу ризиків на різні сфери, що входять до фінансового сектору, організованої злочинності. Сьогодні керівництво країни, запобігаючи економічній кризі у державі, усвідомивши прорахунки у державній політиці на фоні зменшення міжнародної допомоги, особливо Сполучених Штатів Америки (далі – США),

вирішило переформатовати Кабінет Міністрів України з метою нормалізації макроекономічної політики, зокрема фінансової її частини, та виведення економіки на сталу траєкторію, враховуючи подальше продовження війни та ескалацію воєнних дій. Відповідно до вектору таких змін, для правоохоронних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, однією з основних завдань є запобігання проникненню криміналітету у фінансову систему та протидія організованим злочинним групам і злочинним організаціям, які вже вчиняють кримінальні правопорушення у сфері економіки, зокрема фінансовій її складовій. Виконання такого основного завдання для правоохоронних органів – суб'єктів боротьби з організованою злочинністю має базуватись на з'ясуванні дефініцій, вивченні кількісно-якісних показників злочинності у сфері фінансів, дослідженні комплексу причин, що детермінують таку злочинність, та сприятливих умов, окреслення кримінологічного портрету осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у цій сфері, а також прогнозуванні такого явища у середньо-корткостроковій перспективі, моніторингу здійснюваних заходів запобігання і протидії серйозним злочинам.

Стан дослідження. Значний науковий внесок у дослідження окремих питань боротьби з організованою злочинністю, зокрема у сфері економічної безпеки, здійснили окремі учені, серед яких: О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, В.І. Борисов, Р.С. Веприцький, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, Н.О. Гуторова, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, М.В. Корнієнко, В.Я. Конопельський, О.М. Литвинов, Г.В. Новицький, О.Ю. Шостко та інші. Проте, враховуючи сьогодення, що продюковано воєнним станом у державі, потребують додаткового вивчення окремі питання запобігання та протидії сучасній організованій злочинності, застосовуючи системні, інноваційні підходи комплексного стратегічного її аналізу і прогнозування.

Мета статті: розкрити підвищену суспільну небезпеку злочинності у сфері фінансів, на основі висвітлення проблемних питань щодо з'ясування дефініцій, класифікації кримінальних правопорушень, що входять до її структури, впливу окремих факторів. Проаналізувати й оцінити окремі кількісно-якісні показники кримінальних проступків і злочинів, вчинених у сфері фінансів, показавши проблеми системного аналізу, а, також, запропонувати окремі напрями запобігання і протидії організованій злочинності у фінансовій системі.

Виклад основного матеріалу. Фінансова система України, складовими якої є комплекс заходів щодо захисту економічних інтересів держави на макрорівні та фінансової діяльності суб'єктів господарювання на мікрорівні, зазнала суттєвих змін у зв'язку з повномасштабним воєнним вторгненням росії в нашу суверенну державу і запровадженням, у зв'язку із цим, воєнним станом 24 лютого 2022 року. До основних характеристик фінансової системи відносимо стан обігу фінансових ресурсів з метою забезпечення фінансування армії, оборонної галузі, здатності підприємств, регіонів, суб'єктів підприємницької діяльності та спроможність перерозподілу фінансових ресурсів на захист країни [3, с. 141]. Водночас, у воєнний і після воєнний час, фінансова система України визначається станом правового забезпечення функціонування і розвитку її інститутів і організації фінансової діяльності з метою протистояння загрозам [8, с. 222]. Визначальними у розбалансованості фінансової системи сьогодні є збитки від російської агресії, що триває в Україні, які оцінюються щонайменше в 500 млрд. дол. США, але фахівці називають і значно вищі, трильйонні, суми в доларовому еквіваленті. Зауважимо, що це лише пряма шкода інфраструктурі, майну тощо внаслідок безпосередніх бойових дій та окупації частини території України, а реальні цифри значно вищі й навряд можуть бути обраховані зараз, адже передбачають повне відновлення, реабілітаційні програми для постраждалих, компенсацію моральних страждань і багато іншого [5, с. 34]. Неабияку шкоду фінансовій діяльності наносить організована злочинність, яка характеризується високим рівнем професійності у формуванні, розподілі, перерозподілі й використанні фондів грошових коштів (фінансових ресурсів) держави в своїх цілях. У сучасних умовах організована злочинність у фінансовій системі зливається з легальним бізнесом, використовує зв'язки з органами влади на найвищому рівні, опановує фінансові та промислові структури [2, с. 67]. Отож, такі тенденції неабияк ускладнюють розробку, а в подальшому й реалізацію, системи заходів запобігання злочинним проявам у фінансовій системі та унеможливають розбудову і впровадження ефективної системи протидії у здійсненні засобів щодо виявлення і розслідування організованих груп й злочинних організацій в зазначеній сфері.

До сьогодні у професійних колах правоохоронних органів держави не мають єдиного спільного бачення щодо дефініції фінансове розслідування – одні мають на увазі розслідування відмивання коштів; інші – розслідування інших фінансових злочинів; деякі – розслідування доходів, отриманих від інших

злочинів, що продукують доходи. Того, й відсутні загальні інструкції для правоохоронних органів щодо того, коли розпочинати фінансове розслідування, та якою має бути його мета [10, с. 67]. Почнемо з того, що й саме трактування фінансового правопорушення є недосконалим, адже у законодавстві воно не визначається, а, тим паче, не виписана дефініція фінансового кримінального правопорушення і не окреслюються його ознаки та коло складів кримінальних правопорушень, що його формують. Спроба сформулювати дефініцію була у нормативно-правовому акті, який вже втратив чинність, зокрема фінансове правопорушення визначалося як діяння (дія або бездіяльність), вчинене на підконтрольних об'єктах, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [14]. Правова доктрина фінансове правопорушення трактує як дію або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання всіх форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземних громадян, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм, або як дію або бездіяльність урядових органів, Укрзалізниці, Держспецтрансслужби, підконтрольних установ, їх посадових осіб, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [9, с. 6]. Також, у законодавстві вживаються словосполучення «фінансова операція» або «клієнти, пов'язані із вчиненням кримінального правопорушення» [11], але не розкривається їх зміст. Однак предметом нашого дослідження є саме фінансове кримінальне правопорушення (ФКП), яке пропонуємо закріпити у законодавстві саме з наступним трактуванням: **«ФКП – суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, яке посягає на сукупність відокремлених, взаємопов'язаних сфер і ланок фінансових відносин, пов'язаних із формуванням й використанням централізованих та децентралізованих грошових фондів, з метою заподіяння шкоди суспільству у цілому, зокрема економічній безпеці держави.»** При цьому кінцевим наслідком такого правопорушення буде порушення порядку фінансових відносин та забезпечення економічної безпеки. Закінченням ФКП буде вважатись з моменту скоєння діяння, яке містить ознаки складу кримінального проступку чи злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України (далі – ККУ).

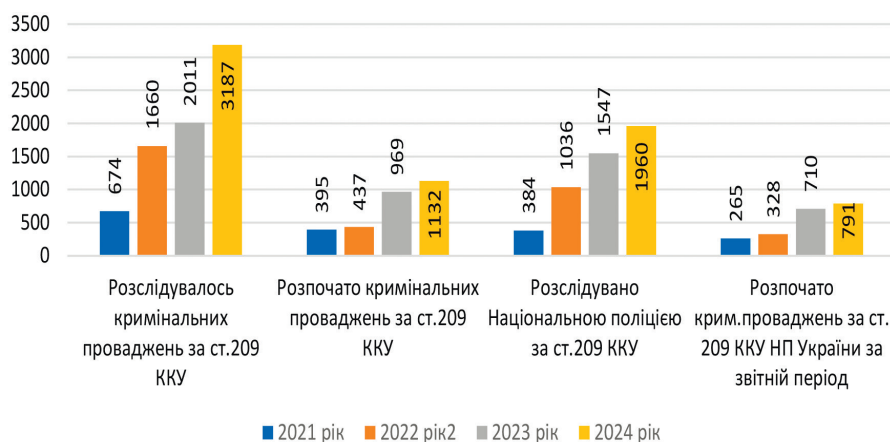
З'ясувавши дефініцію ФКП, спробуємо встановити перелік кримінальних правопорушень, передбачених Особливою частиною ККУ, які є складовими злочинності у цій сфері суспільних відносин, оскільки чіткого переліку норми кримінального законодавства не містять. Окремі вчені, які в основу поділу правопорушенькладають сфери посягання, виділяють такі види кримінальних правопорушень: бюджетні, у сфері валютної діяльності, в банківській сфері, у податковій сфері, в сфері грошового обігу та розрахунків.[4] І, відповідно, відносять наступні їх складі, кримінальна відповідальність за які передбачена Особливою частиною ККУ, зокрема статті: 199, 200, 210, 211, 212, 212¹, 218¹, 219, 220¹, 220², ст. 222 [13, с. 154]. Підтримуючи дану класифікацію, доповнимо її такими основними видами ФКП, які мають підвищену суспільну небезпеку і відповідальність за які передбачена чинним ККУ, зокрема статті: 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»; 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)»; 190 «Шахрайство»; 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами»; 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення»; 222¹ «Маніпулювання на організованих ринках»; 224 «Виготовлення з метою збуту, збут чи використання іншим чином підроблених цінних паперів (крім державних цінних паперів)»; 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; 191 «Привласнення чи розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні»; 223¹ «Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів»; 358. «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»; 369¹ «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі». При цьому саме статті 224, 222, 364, 191, 223¹, 369¹ ККУ стосуються саме ФКП, пов'язаних з цінними паперами. Отже, **злочинність у сфері фінансів – це соціально-правове, стійке, відносно масове, кримінально-каране, самодетермінуюче явище, що складається з сукупності фінансових кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, на території держави за відповідний проміжок часу і характеризуються кількісними й якісними показниками.**

На сучасному етапі формування, збереження і зміцнення української ідентичності, що відбувається у кривавій війні, знижується увага контролюючих державних органів і правоохоронних структур до процесів, які відбуваються у фінансовому секторі економіки, що дає зростання кількості ФКП та відшліфування методів і способів злочинної діяльності у зазначеній сфері. Тут варто відзначати, що на сучасний стан і тенденції злочинності у сфері фінансів, негативний вплив

здійснює: постійне зростання кількості пристроїв з конфіденційними фінансовими даними, підключених до Інтернету; розширення кіберпростору і, як наслідок, збільшення онлайн-атак на програмне та апаратне забезпечення серверів, мережеві пристрої, окремих кінцевих користувачів, використання шкідливих програм-вірусів, троянів, шпигунських програм з метою крадіжки конфіденційної інформації; шахрайські прояви щодо рівня захисту об'єкта або отримання контролю над комп'ютерним обладнанням об'єкта атаки; зараження USB-накопичувача з подальшою передачею зараженого пристрою на інші пристрої; ботнети Інтернету речей – технологія, що дозволяє встановлювати віддалені з'єднання між смарт-пристроями через Інтернет або подібна мережа; фішингова, вішингова, картингова, фармінгова загрози фінансовим платежам, що спричиняє шахрайські операції, порушення персональних та корпоративних даних, розповсюдження небезпечного програмного забезпечення; розповсюдження спаму через розгалужені платформи соціальних мереж; програмне забезпечення «ефект метелика» – шахрайська програма, що розповсюджується електронною поштою; витік даних, вразливість непрямой атаки, через недоліки безпеки веб-інфраструктури, веб-додатків, веб-завантажень; прогалини в практичних навичках працівників кібербезпеки, брак фахівців з кібербезпеки; проблеми з хмарами інформаційних ресурсів – через повсюдний доступ до мережі, об'єднання ресурсів для спільного використання, контролю та управління даними постачальниками хмарних послуг, ризик кібератак на ці ресурси зростає [1]. Враховуючи непростий для України воєнний, надалі післявоєнний, час, однозначно, будуть формуватися й нові виклики впливу на фінансовий сектор злочинності, зокрема організованої злочинності, через постійний пошук найбільш ефективних, невідомих (недосліджених) або маловідомих для правоохоронних органів інструментів для вчинення ФКП та удосконалення способів їх вчинення й приховування слідів злочинної діяльності.

Розкриваючи сучасний стан і тенденції найбільш суспільно небезпечних ФКП, варто відзначити їх суттєве зростання на фоні зменшення фінансової діяльності у країні і її структурних змін, враховуючи реалії воєнного стану і ведення бойових дій на території держави. Так, кількість вже розслідуваних і облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) Кримінального кодексу України (далі ККУ), невинно зростає. Якщо проаналізувати динаміку облікованих кримінальних правопорушень 2021 (передвоєнного) року та закінчуючи 2024 (повний статистичний рік на час аналізу) роком то темп зростання базисний становив : 110,6% у 2022 році; 265,5% – 2023; 286,6% – 2024. Найбільше обліковується та розслідується органами і підрозділами Національної поліції України (далі – НПУ) 69,9% (2024 рік), 73,3% (2023), 75,1% (2022), 67,1% (2021) (див. рис. 1) [12].

Рис. 1. Кількість розслідуваних і облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст.209 ККУ та досудова діяльність Національної поліції щодо їх розслідування за період 2021 -2024 роки

Однак, якщо говорити про кримінальні правопорушення, які передували (предикатні злочини) легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України), то саме кримінальні проступи і злочини у господарській сфері складають ліву частку структури злочинності у сфері фінансів, але виявлена, розслідувана їх частка зовсім невелика, що свідчить про недостатню роботу державних органів, які здійснюють контроль за фінансовою системою. Так, у 2022 році виявлено 5 таких кримінальних правопорушень (складає 1,1% від загальної кількості), 2021 – 15 (3,8%), 2023 – 55 (5,7%), 2024 – 102 (9%), а що ж до закінчених кримінальних проваджень за статтею 209 КК України, вчинених організованими групами (далі – ОГ) і злочинними організаціями (далі – ЗО) то їх частка також відносно невелика, (див. рис. 2) зокрема: у 2021 році виявлено 32 (1 – ЗО) кримінальні правопорушення, з них НПУ – 28 (1); 2022 – 20 (3) – усі виявлені, розслідувані НПУ; 2023 – 31 (3) – усі за НПУ; 2024 – 74 (6) – НПУ – 69 (5) [6].

Активізувалися правоохоронні органи й щодо кримінальних правопорушень, пов’язаних з ухиленням від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів), відповідальність за які передбачено ст. 212 ККУ. Так, за аналізований період, частка облікованих кримінальних правопорушень кількісно зросла, але досудове розслідування направляє до суду, у роки повномасштабного вторгнення росії в Україну, лише від 1,5% у 2022 році до 6,7% 2024 року й 3,8% у 2023 році, тоді як до воєнного стану щонайменше 2021 року – 6,1% (див. рис. 3) [12].

Такі тенденції пояснюються створенням некарального державного органу – Бюро економічної безпеки України (далі БЕБУ), яке є центральним органом виконавчої влади, що протидіє правопорушенням у сфері економіки держави. Відповідно до покладених завдань на БЕБУ й змінились його функції, до яких входить не тільки виконання правоохоронної функції, але й аналітичної, економічної, інформаційної та інші.

Злочинність у сфері господарської діяльності хоч становить й невелику частку у структурі злочинності у державі (2021 рік – 1,7%; 2022 – 0,9%; 2023 – 1%; 2024 – 1%), а ФКП складають ще меншу частину, але шкода, яку вони завдають економічній безпеці державі, особливо у період воєнного стану, є суттєвою і загрожує національній безпеці. Однак, не усі правопорушення активно виявляються правоохоронними органами через різні чинники, зокрема й некомпетентність та необізнаність окремих їх працівників у економічній сфері, включаючи фінансовий сектор (відсутність економічної освіти, складність фінансової системи, недосконалість системи запобігання і протидії такого виду злочинності, тощо). Так, питома вага окремих кримінальних правопорушень, що складають злочинність у сфері фінансів, від загальної кількості господарської злочинності, свідчить про зазначені негативні тенденції, зокрема: деякі склади кримінальних правопорушень не виявляються взагалі (ст. 220¹, 223¹ ККУ), а деякі недостатньо бо їх частка близько 1% (ст. 210, 211, 212¹, 218¹, 219, 220², 222¹, 222², 224 ККУ) (див. рис. 4) [12]. Такі тенденції свідчать про недостатню організацію діяльності правоохоронних органів, покликаних протидіяти таким злочинам, і незадовільну співпрацю між ними, що продукує невелику кількість їх виявлення.

Рис. 4. Таблиця 1. Питома вага кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, склади яких є злочинністю у сфері фінансів, до загальної кількості господарської злочинності за період 2021-2024 роки

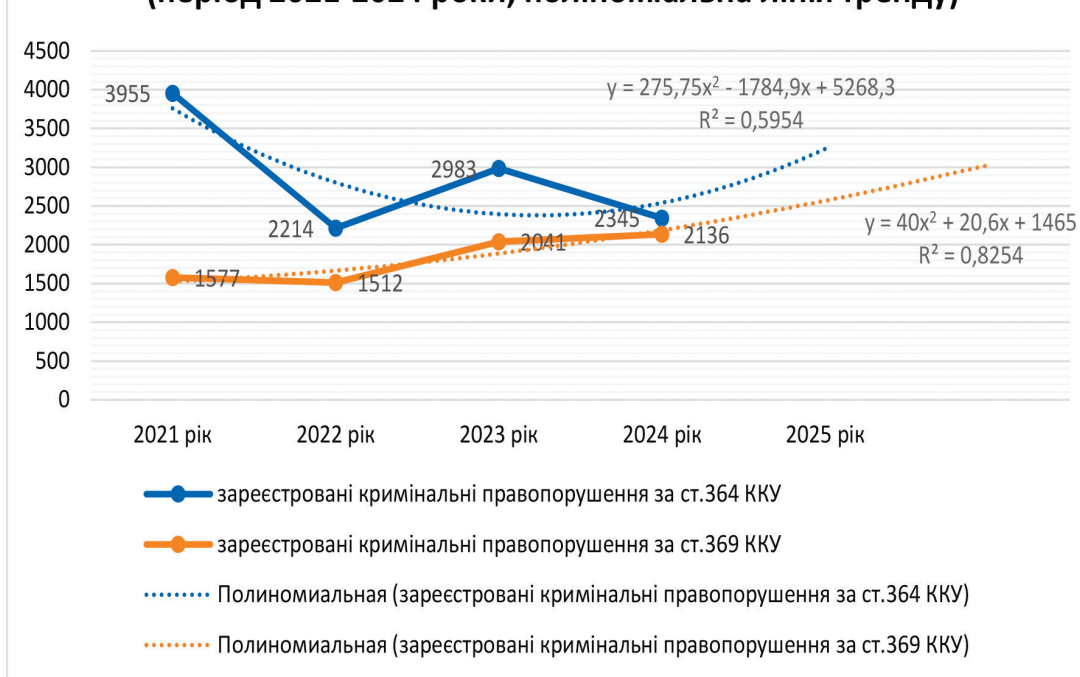
Роки	2021		2022		2023		2024	
Зареєстровані к/п у сфері господарської діяльності	5469		3414		4840		5139	
Зареєстровані окремі к/п / Питома вага	К/п	П/в %	К/п	П/в %	К/п	П/в %	К/п	П/в %
Ст.199 ККУ	494	9	215	6,3	328	6,8	288	5,6
Ст.200 ККУ	1577	28,8	933	27,3	468	9,7	735	14,3
Ст.209 ККУ	395	7,2	437	12,8	969	20	1132	22
Ст. 210 ККУ	17	0,1	3	0,09	12	0,3	12	0,2
Ст. 211 ККУ	3	0,06	0	-	1	0,02	0	-
Ст.212 ККУ	760	13,9	390	11,4	914	18,9	925	18,2
Ст. 212 ¹ ККУ	24	0,4	4	0,1	34	0,7	40	0,8
Ст. 218 ¹ ККУ	1	0,02	4	0,1	3	0,06	1	0,02
Ст. 219 ККУ	20	0,4	14	0,4	50	1	19	0,4
Ст. 220 ¹ ККУ	0	-	0	-	0	-	0	-
Ст. 220 ² ККУ	10	0,2	0	-	2	0,04	4	0,08
Ст.222 ККУ	147	2,7	7	0,2	31	0,6	76	1,5
Ст. 222 ¹ ККУ	0	-	1	0,03	3	0,06	2	
Ст.222 ² ККУ	-	-	1	0,03	1	0,02	1	0,02
Ст. 223 ¹ ККУ	0	-	0	-	0	-	0	-
Ст. 224 ККУ	0	-	1	0,03	0	-	1-	0,02

Розкриваючи вплив організованої злочинності на вище зазначені у таблиці господарські кримінальні правопорушення, що входять до складу злочинності у сфері фінансів, розглянемо статті ККУ України, за якими звітуються правоохоронні органи – Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями, зокрема: 199, 209, 222. Так, частка розслідуваних кримінальних правопорушень за ст. 199 ККУ, вчинених ОГ та ЗО, складала від 3,4% у 2023 році до 16,7% у 2024, тоді як у 2021 така частка становила майже 5,5%, а 2022 – 5,1%. Слід зазначити, що переважна більшість таких кримінальних правопорушень виявлялась, розслідувалась НПУ, зокрема у 2021, 2024 роках частка складала 100%, 2022 року – майже 82% та 2023 – 91%. Щодо кримінальних правопорушень за ст. 222 ККУ, скоєних ОГ та ЗО, то тут варто відзначити про

недостатню роботу правоохоронних органів з виявлення організованих форм шахрайств з фінансовими ресурсами, адже, на фоні тенденцій зростання, що відбуваються з 2023 року (2023 році зростання близько 4,5 разів порівняно з попереднім роком, 2024 – майже 2,5 рази до попереднього періоду), виявлено 1 таке кримінальне правопорушення НПУ у 2022 році, що склало 14,2% від усіх ідентичних злочинів, та 3 кримінальних правопорушень, із них 2 НПУ, у 2024 році – частка 3,9% від загальної їх кількості.

Виявлення інших кримінальних правопорушень у частині цінних паперів, що входять до структури злочинності у сфері фінансів, правоохоронними органами у звітності не виокремлюється сфера злочинної діяльності. Це стосується кримінальних правопорушень, що входять до злочинності у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зокрема 364 (Зловживання владою або службовим становищем) та 369 (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) ККУ. Так, співвідношення динаміки кількості зареєстрованих таких кримінальних правопорушень, частина яких є ФКП щодо цінних паперів, свідчить про хвилеподібність злочинів, передбачених ст. 364 ККУ і навпаки стагнацію і впевнене зростання кількості злочинів, передбачених ст. 369 ККУ. Проте короткострокове прогнозування на кінець 2025 року з використанням лінії поліноміальної тренду свідчить про поступове зростання таких кримінальних правопорушень, але з різною вірогідністю від майже 60% (ст. 364 ККУ) до близько 83% (ст. 369 ККУ) (див. рис. 5) [12]. Щодо організованих форм таких кримінальних правопорушень то Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями відображає узагальнену інформацію про злочинність у сфері службової діяльності ст.ст. 368-370 ККУ, що унеможливило швидкий аналіз.

Рис. 5. Співвідношення динаміки кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364, 369 ККУ та їх прогнозування (період 2021-2024 роки, поліноміальна лінія тренду)

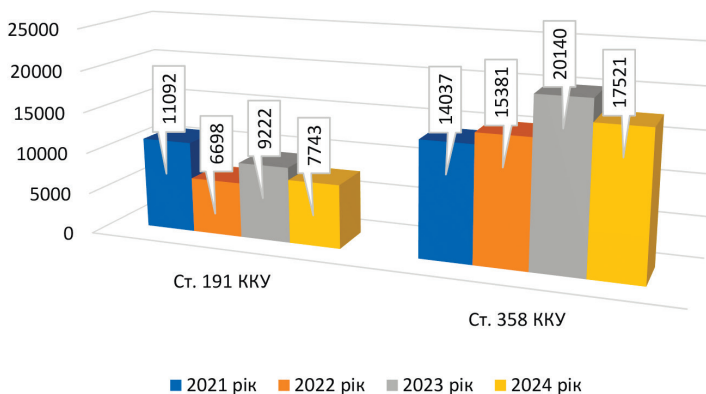

Задля якісного аналізу злочинності у сфері фінансів, необхідно змінити звітність правоохоронних органів, де чітко виділити сфери, у яких вчиняються кримінальні правопорушення, особливо це стосується сфери фінансів як основної складової частини національної безпеки.

Однотипна ситуація з аналізом частки злочинності у сфері фінансів ще двох кримінальних правопорушень, передбачених, насамперед, ст. 191 ККУ (Привласнення чи розтрата чужого

майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні) щодо цінних паперів; по-друге, 358 ККУ (Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів) як способу (інструменту, знаряддя) вчинення окремих ФКП. (див. рис.6)[12] Такі кримінальні проступки і злочини неможливо піддати швидкому аналізу, оскільки в кримінально-правовій статистиці не має чіткого розподілу за сферами вчинення кримінальних правопорушень, а тому ватро робити вибірку по конкретним кримінальним провадженням.

Рис. 6. Динаміка зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 та 358 ККУ за період 2021 - 2024 року

Однаке, використовуючи статистичні дані офіційної статистичної звітності правоохоронних органів щодо розслідуваних, вчинених кримінальних правопорушень за ст. 191 ККУ, вчиненими ОГ та ЗО, зазначимо, що їх частка від загальної кількості помітно зросла, після повномасштабного вторгнення росії в Україну, зокрема питома вага у : 2021 році становила 1,6%, 2022 – 3,1%, 2023 – 4,3%, 2024 – 3,8%. Вчинення таких кримінальних правопорушень в особливо великих розмірах має тенденцію до зменшення, адже у 2021 році – 43,9% усіх злочинів, 2024 – 9,2% (2022 – 13,3%, 2023 – 10%). Такі тенденції свідчать про послаблення контролю правоохоронних органів, що здійснюють запобігання і протидію організованій злочинності, за даним напрямом злочинної діяльності (див. рис. 7) [6].

Щодо напрямів запобігання і протидії злочинності у сфері фінансів на рівні підвищення інституційної спроможності Міністерства фінансів України та ефективної діяльності інших органів державної влади, що формують, координують та скеровують державну фінансову політику, необхідно: модернізувати систему управління фінансами в державі та посилити фінансовий контроль за українськими публічними фінансами, так і за бюджетом (розвиток його формування і використання виключно на програмно-цільовому підході й удосконалення міжбюджетних відносин та підвищення прозорості бюджетного процесу), оскільки в умовах війни вона зіткнулася з найбільшими труднощами, які призвели до суттєвих фінансових втрат; провести прозоре реформування Державної митної служби України, яка попри зменшення експорту й імпорту товарів через митний кордон держави, пов'язані з припиненням торгівельних відносин з росією, білорусією та іншими недружніми країнами та втрату річко-морської торгівельної спроможності, так й не вийшла на європейські стандарти роботи, а, натомість, стала корумпованою структурою, яка належним чином не допомагає наповнювати державний бюджет та протидіяти зовнішньому ворогу та внутрішньому – злочинності, зокрема, що має транснаціональний характер; ефективне управління фінансовими ризиками, адже несплата державного боргу, який за I квартал 2025 року збільшився на 8.4 млрд дол. США і становив 125.2 млрд дол. США (65.1% від ВВП) [7], та недотримання державних гарантій поставлять під сумнів суб'єктність держави на міжнародній арені; зміни податкової системи, запозичуючи досвід зарубіжних країн (Сінгапуру, Фінляндія, Швейцарія, Норвегії, Нової Зеландії, Бельгії), та базуючись на моніторингу адміністрування Державною податковою службою України баз даних та інформаційних ресурсів, спрощення, побудова ефективної, справедливої податкової системи, що сприятиме економічному розвитку та відповідатиме стандартам Європейського Союзу; реформування бухгалтерського обліку та аудиту, адже бухгалтерські

стандарты не дозволяють у повному обсязі використовувати такі системи управління витратами для складання зовнішньої звітності та обрахування податків, як директ-костінг та таргет-костінг, але вони знаходять використання у бухгалтерській практиці внутрішнього обліку з проведення техніко-економічного аналізу задля прийняття тактичних та стратегічних управлінських рішень у питаннях без збитковості виробництва, ціноутворення тощо.

Правоохоронні органи, що покликані здійснювати запобігання і протидію організованій злочинності, мають спочатку на урядовому рівні чітко виписати та затвердити: насамперед Стратегію запобігання і протидії організованій злочинності на 2026-2030 роки, де чітко прописати мету, завдання, напрями, очікувані результати і етапи реалізації для системи запобігання і, окремо, системи протидії; по-друге, взаємодію суб'єктів запобігання і протидії організованій злочинності на національному, регіональному і місцевому рівнях, де передбачити чіткий розподіл функцій, цілі, завдання, здійснення спільних і окремих заходів, відповідальність сторін за порушення взаємодії та підслідності тощо. Також, упорядкувати на законодавчому рівні негласні слідчі (розшукові) дії, визначені у Кримінальному процесуальному кодексі України, і Закони України «Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю» та «Про оперативно-розшукову діяльність», в частині повернення оперативно-розшукової профілактики оперативним підрозділам і осучаснення дефініцій, цілей, завдань тощо.

Висновки. Сучасна українська фінансова система потребує серйозної модернізації і трансформації, а по-декуди й суттєвих змін, оскільки дуже багато фіскальних ризиків, зокрема викликаних війною, пов'язані із державними підприємствами і управлінням державним майном, державним боргом та державними гарантіями, фінансовим сектором, зміною макроекономічної ситуації. Такий інститут як Міністерство фінансів України має набути повноцінної суб'єктності

у питаннях ефективного управління фінансовою системою та розвитку державного внутрішнього фінансового контролю, зокрема й реформування, спрощення, побудову ефективної, справедливої податкової та митної системи, які б відповідали європейським стандартам і базувались на кращих світових практиках.

Правоохоронна система має вибудувати чітку вертикаль суб'єктів запобігання і протидії злочинності, зокрема організованої, розділивши повноваження, позбавившись дублювання функцій, розподіливши підслідність кримінальних правопорушень, затвердивши чітку взаємодію між собою, удосконаливши (осучаснивши), через суб'єкта законодавчої ініціативи, законодавство щодо боротьби зі злочинністю, імплементуючи найкращі зарубіжні практики такої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Katarina Sigetova, Lenka Uzikova, Tetiana Dotsenko, Anton Boyko (2022). Latest trends in global financial crime. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. Volume 5 (46), 2022. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3897>.
2. Андросович Л.Г. Протидія організованої злочинності у фінансовій системі як загрози державній безпеці України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 3 (44). С. 67. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v3_2022/15.pdf.
3. Гетманець О.П. Фінансова безпека, як об'єкт правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 218–223. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/38.pdf>.
4. Голуб Г.М. Окремі питання фінансово-правової відповідальності у податковій сфері. *Право і суспільство*. 6. 2013. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6_2013/50.pdf.
5. Григорій Тріпунський, Артем Ріпенко. Збитки від війни. ТОП-50 провідних юридичних фірм України 2025. *Юридична практика, газета українських юристів*. 2025. С. 34. URL: <https://top50.com.ua/zbytky-vid-vijny>.
6. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями січень-грудень 2021-2024 роки. Статистика Офісу Генерального прокурора України за 2021–2024 років. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>.
7. Зовнішній борг України на кінець I кварталу 2025 року. Департамент статистики та звітності, управління статистики зовнішнього сектору Національного банку України. Київ. 24.06.2025. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/ExDebt_q.pdf.
8. Кожен третій українець зазнав матеріальних втрат внаслідок розв'язаної Росією війни. Група «Рейтинг». URL: https://lb.ua/news/2022/10/05/531581_kozhen_tretiy_ukrainets_zaznav.html.
9. Онищук Н.Ю. Відповідальність суб'єктів фінансових правовідносин. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), В.М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін [та ін.]; відпов. за вип. В.М. Дрьомін; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». Одеса: Юрид. л-ра, 2012. URL: <http://hdl.handle.net/11300/3239>.
10. Опитування представників правоохоронних органів України. Комітет Ради Європи MONEYVAL. 2021. URL: <https://www.fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo/zviti-pro-oczinku.html>.
11. Порядок надання Державною службою фінансового моніторингу України Національній поліції України узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів та отримання Державною службою фінансового моніторингу України інформації про хід їх розгляду. Наказ Міністерства фінансів України і Міністерства внутрішніх справ України від 14.07.2021 № 395/535 «Про затвердження Порядку надання Державною службою фінансового моніторингу України Національній поліції України узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів та отримання Державною службою фінансового моніторингу України інформації про хід їх розгляду». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1026-21#Text>.
12. Статистична звітність правоохоронних органів за період 2021–2024 років. Статистика Офісу Генерального прокурора України за 2021-2024 років. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

13. Шаповал Т.Б. Специфіка відповідальності за фінансові кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Том 4 № 86 ч. 4 (2024). С. 151–156. Ужгород, 2024. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320928/311482>.
14. Щодо затвердження Інструкції про організацію та проведення комплексних контрольних заходів фінансово-господарської діяльності на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери управління Держбуду України: Наказ державного комітету з будівництва та архітектури від 29.04.2004 р. № 91 / Інформбюл. Держбуду. 2004. № 4. (Втрата чинності від 31.03.2006 на підставі наказу Мінбудархітектури та житлово-комунального господарства України № 103 «Про затвердження Інструкції про планування та проведення контрольних заходів суб'єктами державного фінансового контролю Мінбуду України»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va091509-04#Text>. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0103667-06#Text>.